

svakom vrsti rieči općenieh refleksija naravi negramatičke, za kojima bi dolazila istom aplikacija pojedinih jezika kao post equitem atra cura — već je ovdje kazano, n. pr. o samostavu ono i onoliko, na koje dovodi gramatika pomno i tanahno motrenje samostava slovinskih; isto tako o pridjevu ono i onoliko, koliko na nj spada itd. Ali bistri pogled mog nezaboravnog učitelja kao i njegovo daleko razgledanje po slovinskom i neslovinskom svijetu nadje kod svake dojako tumačene vrsti rieči toliko znamenitieh i spomena vrijednieh pojava njezine sintaktičke porabe, da se čovjek gotovo divi onoj sili, kojom je pojedinim narječjima toliko tajna izmamio. Pojedina poglavlja, n. pr. ono o zaimeu narastoše čak do veličine dragocjenih monografija, sastavljenieh u duhu današnje komparativne lingvistike s pomnijim ogledanjem na dojakošnje rezultate naučnog ispitivanja o onoj vrsti rieči. Tiem kao i tiesnim spajanjem sviju slovinskih jezika, uzevši dakako za temelj gradje narječje starobugarsko, zaslužiti će sintaksa punijim pravom naslov komparativne gramatike, nego li predjašnja dva diela, u kojima je svako narječje na poseb izlagano.

Zahvaljujući g. Miklošiću na ovom novom trudu njegove duboke učenosti, koji će s radošću pozdraviti sva slovinska narječja, izričem vruću želju, da bog da te se skorim sretno dovelo kraju.

V. Jagić.

Cyrille et Méthode. Étude historique sur la conversion des Slaves au Christianisme; par Louis Leger. Paris. 1868. XXXV. 1—230.

Prem je i u novije doba bilo u Francezkoj književnika, koji su se rado zanimali s našim narodom, ovdje spominjem Lamartina, Cypriena Roberta, Blanquia, Thouvenela, Ubicinia, Dozona, Saint-Reni Taillandiera, Emila de Laveleya itd.: ni jedan ipak od njih nije u toliko pozvan, da zapad obaviesti o prošlosti, sadašnjosti i budućnosti njegovoj, koliko naš prijatelj dr. L. Leger. On je velikim trudom stekao znanje slovjsenskih jezika; on se upoznao s književnošću slovjsenskih naroda; on je duže vremena živio u Pragu, proputovao slavenski jug od Gorice i Ljubljane do Zagreba, Biograda i Novoga Sada, te svuda motrio narod, njegovu čud, običaje i težnje a svuda obćio s njegovimi u prosvjeti kolovodjama.

Leger je dojakošnjimi svojimi djeli pokazao ne samo svoju iskrenu privrženost prama Slovjentstvu, nego i temeljito poznavanje njegova književnoga i državnoga stanja. Mimoišav njegove razprave, koje priobći u raznih časopisih i dnevnicih francezkih, kao što u „revue du cours litteraires, revue critique, revue moderne“, i koje su s veće česti našem svietu poznate iz prievodâ, dosta budi ovdje navesti njegove obširnije spise, kano što jesu: „chants héroiques et chansons populaires dès Slaves de Bohême (1866), la Bohême historique, pittoresque et littéraire“ (1867), „de Nestore rerum Russicarum scriptore“ (1868). Navedena djela o češkoj književnosti i povjesti izhodiše Legeru, da ga češko učeno društvo u Pragu imenova svojim dopisujućim članom.

Najnovije djelo Ljudevita Legera, o kojem naumismo nekoliko rieči progovoriti, steče mu na parižkom sveučilištu čast i stepen doktora „dès lettres“; a dokazano poznavanje slovjenske književnosti uvede ga na stolicu učiteljsku u kolegiju „de France“, na koju ga u svojstvu docenta ne davno pozva vlada francezka. Mi se tomu odlikovanju radujemo, jer smo uvjereni, da će naš prijatelj sa ove stolice točno o našem stanju obaviešćivati mlađi naraštaj svoga naroda, iz koga imadu izaći učitelji, književnici, zastupnici i državnici.

Što je L. Legera potaknulo na ovo djelo, to on kaže u uvodu: „Od nekoliko su godina u nas napisana znamenita djela o vjerovazakonskih počecih latinskih i germanskih naroda. Dosta je napomenuti imena Migneta, Ozanama i Montalamberta. Narodi slovjenskoga plemena ostadoše obćenito izvan kruga naših iztraživanja . . . Nu Slovjeni, u zao čas za nje valjda i za nas, slabo su u nas poznati. Mi o njihovoj prošlosti i njihovoj sadašnjosti znamo samo štogod obćenito i nejasno . . . Nije dosta učiti povjest Slovjenâ od posljednjih 20 ili 30 godina; već se treba hrabro vratiti do njihova početka, valja prisuststvovati kod njihova vjerskoga i društvena poroda . . .“

Iz ovoga razloga, da naime budu Francezi ob onom velikom dielu, kojim su slovjenska plemena unišla u red kršćanskih naroda, tako obaviešćeni, kao što su već obaviešćeni o tom velikom dielu kod narodâ romanske i germanske obitelji, bio je Leger naumio pisati djelo o pokršćenju svih slovjenskih naroda. Ali se on sbog nestašice i vremena i izvorâ napokon stegnu na životopis slovjenskih apostola, koj bi i u onom ovećem djelu bio središte i jezgra (X.).

Leger dieli svoju knjigu na tri česti: u prvoj (gl. I. II.) razlaže narodopis slovjenski, i stanje vjersko i društveno naroda prije nego li dodjoše k njemu blagovjesticai sv. Ćiril i Metod; u drugoj (gl. III—IX) pripovieda djelovanje oviju blagovjesticai i napokon u trećoj (IX—XIII) govori o nastavljanju ovoga djelovanja kroz njihove učenike, te o glavnom djelu samih apoštola: u liturgiji i knjizi.

Prije nego li Leger započe svoja razmatranja, navede kako pomoćne knjige, koje je savjetovao u svojoj radnji, tako i izvore. Glede prvih milo mi je potvrditi, da Leger nije propustio ni jednoga boljega djela u slovjenskoj književnosti, napisana u novije doba o životu slov. apoštola. On se je takodjer poslužio svimi pouzdanijimi izvorima, latinskim, grčkim slovjenskim, kao što su: svjedočanstvo Anastasije bibliotekara, papinske poslanice, legende slovenske, grčke i latinske (gl. uvod str. XIX—XXXV).

Prva čest (str. 1—54) pisana je „ad usum“ francezkih čitalaca, te bi u djelu pisano za Slovjene mogla malo ne sva izostati. Ovdje je pisac po najviše po Šafariku nacrtao prahistoriju slovjenskih plemena, te orisao njihove prvobitne običaje, i stanje kulturno i religiozno. Kod nacrtu etnografičkoga upotrebi Leger priliku, da kod svojih zemljaka razprši krivu o Rusih nauku Poljaka Duchinskoga, koju su i francezki pisci rado prihvatili (n. pr. Hinko Martin: *la Russie et l' Europe*), jer laska njihovoj politici.

U drugoj česti pripovjeda Leger život slovjenskih apoštola. On je tudier sljedio navedene izvore, koji su i drugim novijim životopiscem poznati bili; s toga nenalazimo u tom odsjeku nikakvih nepoznatih podataka. Ali valja nam pohvaliti, da je Leger u dvojbenih pitanjih svagdje sledio izvjestnije povjestničke rezultate. Tako n. p. viest žit. sv. Konstantina gl. VIII., da je Konstantin u Chersonu našao evangjelje i saltjer „*роушъкими писмени писано*“ proteže Leger na gotski prievod i gotsko pismo (str. 67) a ne „na slavensko“, kako je Hilferding ovo mjesto tumačio. Leger odbacuje (str. 87—90) mnogo poznije predavanje, da bi bugarski knez Boris po Methodiju pokršćen bio, dočim se taj čin obavi g. 864/5, kad su se slov. apoštoli bavili u Moravskoj. Leger prihvati moje mnijenje o godini Konstantinove smrti stavljajući ju na 14 veljače 869 naprama Ginzelu, koj ju stavlja na 14 velj. 868. Ali se on s druge strane odluči za 5 siečnja r. g. kano dan, kojega bi Konstantin posvećen za biskupa, dočim po

mojem računu taj se čin obavi 26 prosinca 868. Mislim, da se oboje kod Legera (str. 104. 108) nedade u sklad dovesti.

U trećoj česti svoga djela pripovijeda Leger najprije (gl. X), koji su učenici djelo slov. apoštola nastavili u Moravskoj, kako je ovo djelo propašću moravske države ondje uništeno i kako je ove za Slovjenstvo zapadno pogubne katastrofe spomen ostao u u narodnoj pjesni. Onda priedje pisac da nacerta, (gl. X) kako su učenici sv. Cirila i Methoda djelo njihovo nastavili u Bugarskoj i kolikimi se zaprekami imala boriti preostala među zapadnimi Slovjeni baština ovih blagovjestnika (gl. XI). Napokon (gl. XIII) govori Leger o književnom djelovanju sv. Cirila i Methoda, te razpravlja važno pitanje o pismu obretenom po Konstantinu filozofu. Ovdje si pisac postavi tri pitanja: koja su ona djela, što no se mogu pripisati sv. Cirilu i Methodu, i koja jim bješe sudbina? u kojem jeziku slovjenском biše ona djela pisana? koje od obiju slov. pisama, cirilica ili glagolica, može se s većom vjerovatnošću pripisati Konstantinu? Odgovarajuć na prvo pitanje povede pisac kratku ali jasnu rieč o prievodu sv. pisma na jezik slovjenski. Leger odgovarajuć na drugo pitanje prihvati izvještnije mnijenje, po kojem jezik stari knjiga crkvenih „zauzima naprama sada živućim jezikom slovjenским ono mjesto, koje ide latinskomu naprama živućim romanskim“. Onaj se jezik „govorio na južno-iztočnom poluotoku Evrope; bude malo po malo prihvaćen po narodu bugarskom, plemena inače turanskoga, te se od njega prozva jezikom bugarskim, kano što je francezki jezik, postavši iz latinskoga, primio ime od jednoga naroda germanskoga... Stari dakle crkveni jezik nije drugo nego jezik slovjenski, kano što su ostali jezici slovjenski, te nemože druge povlasti nad svojimi sestrani zahtievati, nego da je od njih stariji“. — U trećem pitanju sledi Leger mnijenje, koje je navlastito u Rusiji obljubljeno: da je naime Ciril grčko-slovjensko pismo, ili sada tako zvanu ćirilicu, obreo. On navodi glavne razloge, koji se obično navode za ovo i za protivno mnijenje, te nastoji pobiti razloge, iz kojih njeki, osobito poslije novijih iztraživanja Šafarikovih, drže, da je glagolsko pismo izum Konstantinov. A što sudi pisac o postanku glagolice? „valja se — sciени — vratiti na mnijenje Dobrovškoga, mutatis mutandis. Znamo, da je liturgija slovjenska od vremena Methodovih proganjana bila. Iztočno razkolje, koje tada nastade, učini ju sumnjivom Rimu, tim više što je pismo Cirilom stvo-